

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Dobar, loš, zao

Lejla Panjeta

Nakon razornog rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine zarađene strane su amnestirane, a zvanični pobjednik nije proglašen. Rat, građanski rat, agresija ili genocid su nazivi koji se pripisuju ovom sukobu, u kojem je poginulo oko 200.000 ljudi. Ambivalentna realnost i različite historije moguće su u medijskom i naučnom pristupu ovoj problematici, ali u filmskoj naraciji stvari stoje drugačije. Osnova na kojoj počinje dramaturgija ratnih filmova je sukob, tj. konflikt dobra ili zla. On se može manifestovati unutar zajednice, između pojedinaca ili u samom liku kao unutrašnji sukob. Stoga film ima tendenciju da uspostavi jasne granice između dobrih i zlih, tj. protagonista i antagonista u konfliktu koji prikazuje. Međutim, u filmovima snimanim u Bosni i o Bosni, kao i produkcijski bosanskom filmu od kraja rata do danas, skoro sve teme su vezane za rat ili njegove posljedice, ali izričito upiranje prstom u neprijatelja nema.

Skoro svaki autorski pristup tematici rata blago inklinira ideološkom konceptu svog produkcijskog porijekla. Tako će srpski filmovi čija se radnja zbiva u Bosni imati ovakav ideološki koncept: svi su krivi. Bosanski i hrvatski filmovi imaju potrebu da ustanove ko je počeo rat, tj. da identifikuju krivca, ali im to ne uspijeva u smislu antagoniste kao cijele društvene grupe, već traže pojedinca unutar određene nacionalno-religijske inklinacije koji se etiketira kao loš. Blage karakterizacije u replikama ili akcijama glavnih junaka ukazuju na neprijatelja, ali niti u jednom filmu se određena strana izričito ne navodi kao pobjednik ili pobijedjena, tj. nema jasne propagandne odrednice dobra i zla.

Dvadeset godina nakon rata u bosanskoj kinematografiji, kao i u filmovima iz Srbije i Hrvatske, niti jedan nije napravljen u stilu James Bonda. Nemamo akcionih junaka na našem jeziku (bosanskom, hrvatskom ili srpskom). Nemamo Stalona ili Schwarzeneggera. Nemamo *Bitku na Neretvi*. Nakon sukoba kakav se desio raspadom Jugoslavije, ne postoji niti jedan film u partizanskom maniru. Niti jedan ratni film, u kome su jasno definisane granice između loših i dobrih momaka. Niti jedna ratna akciona bajka? Zašto?

Za razliku od stranih filmova, snimanih u Bosni, čija se radnja odvija u ratu, sa unaprijed određenim i jasno definisanim neprijateljima, domaći filmovi iz regiona nemaju ovakav pristup ratnoj i postratnoj tematici. Uvodna sekvenca iz filma *The Hunting Party*, reditelja Richarda Sheperda iz 2007. godine, o potrazi za ratnim zločinom, kao metafori skrivanja Radovana Karadžića, prikazuje Sarajevski aerodrom, te kolažnom montažom opisuje Sarajevo. U jednom od kadrova sjedi starac na Bašaršiji koji nosi fes, odjevni predmet čije porijeklo nije bosansko već tursko i koji se može vidjeti trenutno samo u muzejima. Muzika koja prati ovu scenu je izričito orijentalna, a sa folklorom Balkana i bosanskog etnografskog melosa nema ništa. Zamislimo

komparativni pristup ove scene kroz opis slijetanja aviona na JFK u New Yorku: u pozadini usna harmonika sa melodijom iz vesterna, a na aeredormu je ?ovjek na konju sa kaubojskim šeširom. U samom po?etku je jasno da strani filmovi koji se bave ratom u Bosni moraju jasno uspostaviti stereotipno-ideološke vizuelne identifikatore, pa makar oni bili potpuno neta?ni. No doma?i filmovi nemaju ove probleme, jer se ne bave razli?itostima, ve? sli?nostima u tragediji koja se desila kao posljedica rata zbog raspada Jugoslavije. Iako su tragikomni elementi prisutni kao skoro kinematografsko-kulturološko obilježje, filmovi iz regiona ve?inom se bave ozbiljnim temama kroz žanr klasi?ne drame ili groteskne crno-humorne satiri?ne drame. Pa ko su onda dobri i loši momci u našim filmovima?

Maestralan filmski esej Vuleti?evog *Hop, Skip, Jump* iz 2000 godine, kao i brilijantni kadar-sekvenca iz Imamovi?evog *10 minuta* jasno pokazuju da loši momci iza “one linije“ ubijaju civile, ženu i djecu, ali ideja ovih filmova nije da propagira mržnju, ve? osvjetljava užase granica ljudskosti. „Ko je po?eo rat?“ kao ?uvena replika Oscarom nagrađene *Ni?ije zemlje*, nije pitanje na koje se daje odgovor, ve? se njegovom apsurdnoš?u zamagljuje granica izmedju dobra i zla smještaju?i sukobe u sivilo Danteovog ?istilišta. Na njega ukazuje Godardov *Notre Musique* iz 2004. godine, koji vu?e heroje, sekularizam, religijsku empatiju i savijest ?ovje?anstva o ratu u Bosni zajedno u prostor tragedije referirane kao ?istilište. *Savršeni krug* iz 1997. godine, kao prvi dugometražni bosanski film, bavi se na sli?an na?in ljudskim zlom preko konotacije individualnog opstanka, ali i kolektiva koji odbija da se nasilju preda.

Likovi razli?itih nacionalnih ili etni?kih pripadnosti u filmovima *Turneja* i *Nafaka* jasno pokazuju da drugo i razli?ito nije antagonisti?no. Filmovi kao što su *Djeca*, *Ostavljani* ili *Grbavica*, koji se bave poslijeratnom tematikom i mladjom generacijom na koju je rat ostavio određene traume, nagovještavaju problematiku sje?anja žrtve i neprijatelja. Otvoreno pokazuju „loše pojedince“ iza „one tamo“ granice, ali kompletan sukob se doživljava kao nepotreban i tragi?an. Sukoba nema uopšte, a radnja se dešava u Titovo vrijeme u bh filmu *Hiljadarka*, komediji koja je refleksija našeg društva i borbe individualnosti sa konformizmom. Sve nacionalne (dijalektske) razli?itosti su zastupljene, ali ni traga nacionalizmu ili stereotipiji. Konflikt nije ni nazna?en, niti se u interpretaciji prošlosti može vidjeti njegovo sjeme.

Apsurd koflikta možda je najbolje sažet u sceni dijaloga izmedju Stanka i Hamde u filmu *Gori vatra* iz 2003. godine, u kojoj dvojica bivših komšija razgovaraju o ratu, definišu?i ga kao problem kojeg su napravili oni koji su došli da spašavaju „i mene i tebe“. Neko sa strane je Zlo, dok se unutar konflikta i sa jedne i sa druge strane nalaze dobri i loši. Sli?an ideološki pristup vidi se u srpskom filmu *Parada* iz 2011. godine, u kojem bivši ratnici tj. ratni zlo?inci iz strana u sukobu (Srbija, Hrvatska, muslimanski dio Bosne i Hercegovine, Albanija) uvredljivo stereotipno i groteskno okarakterisani rade zajedno kako bi spasili gey paradu u Beogradu od neonacisti?ke šovinsti?ke bande – novog zla mladih. Zlo je identifikovano kao nepotrebna agresija, ali ne nosi masku religije ili nacionalnosti, ve? je samo po sebi krvi žedno. Ovaj koncept da je Zlo izvan dobro-lošeg geopoliti?kog prostora bivše Jugoslavije pokazuje se u snuff filmu *Srpski film*. Ako se on uzme u razmatranje kroz svoj metafori?ki podtekst, kontekstualno je konotacija marionetskog raspada bivše Jugoslavije u kojem zlo dolazi izvana, a ne iznutra. U tom smislu *Srpski film* govori o zlu gorem od svega lošeg koje su izvele sve strane u sukobu tokom rata. U filmu *Halimin put*, to zlo takodjer dolazi izvan svega lošeg na šta su spremni likovi ili ?ime se vode njihove motivacije podgrijavane nacionalno-religijskim separatizmom i historijski datim okolnostima lažnog suživota. Nije za to optužena internacionalna zajednica, kao u filmu *Gori vatra* ili *Srpskom filmu*, dakle nije mu dat zajedni?ki imenitelj, ali jeste identifikovano kao nešto na šta dobro i loše ne može utjecati. Zlo je ve?e od toga i predstavlja samu sudbinu. U odnosu na to Zlo, na loše iz našeg komšiluka se

gleda kao na tragičnu krivicu ili neku veću silu pod utjecajem izvana, u nemogućnosti kontrole nad sudbinom koju kontrolira to Zlo. Tragedija je zato što je naša, a Zlo je takvo samo po sebi. Zato nemamo ratne filmove koji prikazuju borbu dobrog i lošeg. Prava denotativna propaganda o lošim i dobrim stranama nije data niti u jednom od filmova u regionu. Dobar i loš se mogu i pomiriti, kada identifikuju zlo.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.